

IDEE ZJEDNOCZONEJ EUROPY OCZAMI WŁOSKICH
TWÓRCÓW WSPÓLNOT EUROPEJSKICH. WSPÓLNOTA
CHRZEŚCIJAŃSKICH WARTOŚCI ALCIDE DE GASPERIEGO
ORAZ FEDERALIZM EUROPEJSKI ALTIERO SPINELLIEGO

Idea zjednoczonej Europy, opartej na wspólnych wartościach i normach, poszukującej korzeni tożsamości i dziedzictwa kulturowo-duchowego dla Ojców Założycieli Wspólnot Europejskich stanowiła synonim pokoju i stabilizacji dla politycznie i ekonomicznie zniszczonego wojnami kontynentu. W tym kontekście wielkość Ojców Założycieli Wspólnot Europejskich – Roberta Schumana, Konrada Adenauera, Alcide de Gasperiego – wynika z nieustannej dążności do zjednoczenia Europy przez demokrację, wolność i równość, ideach zakorzenionych w zasadach solidarności i myśli chrześcijańskiej¹. Z drugiej strony, jak zauważa Jerzy Kłoczowski, horyzonty integracji europejskiej ulegały i ulegają rozproszeniu, głównie przez wzgląd na wielowymiarowość „fenomenu Europy” oraz złożoność jej historycznych doświadczeń². Celem niniejszego artykułu jest analiza dziedzictwa politycznego i intelektualnego dwóch włoskich polityków, twórców historii zjednoczenia Europy – Alcide de Gasperiego oraz Altiero Spinelliego – jako ukazanie dwóch odmiennych wizji integrujących się wspólnot oraz wpływ ich myśli na trwające do dziś debaty na temat kształtu i celu integracji

1 G. Audiso, A. Chiara, *Twórcy Zjednoczonej Europy*, Warszawa 2007, s. 7.

2 J. Kłoczowski, *Idea Europy – historia i kultura*, [w:] H. Machińska (red.), *Idea Europy*, Warszawa 2004.

europejskiej. Część pierwsza poświęcona jest myśli politycznej de Gasperiego, zakotwiczonej w dychotomii między doświadczeniem politycznego pragmatyzmu, a mistycznym idealizmem, czerpiącym źródła w ideach federalistycznych, chrześcijańskich, czy liberalno-demokratycznych³. Część druga przedstawia sylwetkę Spinelliego, w kontekście szeroko rozumianego europejskiego ruchu federalistycznego, poprzez analizę ewolucji koncepcji federalizmu w myśli Spinelliego, wychodząc od wczesnego federalizmu utopijnego, do odpowiedzialnego politycznie federalizmu pragmatycznego. Artykuł identyfikuje odmienne wizje wspólnej Europy prezentowane przez dwóch polityków włoskich w historii integracji europejskiej w latach 1945–1985, a także próbuje odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób inicjowane przez de Gasperiego oraz Spinelliego debaty nad kształtem Europy wpłynęły na obecny kształt Unii Europejskiej. A zatem, jaki był wkład myśli włoskiej we wczesne formowanie się struktur i idei europejskich.

DE GASPERI: POCZĄTEK ŻYCIA POLITYCZNEGO

Podobnie jak w przypadku pozostałych Ojców Założycieli Wspólnot Europejskich, życie polityczne de Gasperiego scalone jest z dwóch okresów. Pierwsze polityczne zaangażowanie, o charakterze narodowym, naznaczone zostało politycznym sprzeciwem wobec rodzącego się faszyzmu. Drugie z kolei, wpisane w ramy nowo kształtujących się struktur Wspólnot Europejskich. To jednak, co stanowi rdzeń w myśleniu politycznym de Gasperiego spajający oba okresy, to jego optyka europejska, wywodząca się z naznaczenia „Mittel-Europą”, kształtującej de Gasperiego jako człowieka Europy Środkowej, przesiąkniętego narodową genealogią i doświadczeniem⁴. Urodzony w rodzinie o silnych katolickich korzeniach w Trydencie (wówczas jeszcze pod władzą monarchii Habsburskiej, w którym to znaczącą rolę w kształtowaniu środowiska duchowego, społecznego oraz

3 G. Venneri, *Man of Faith and Political Commitment: Alcide de Gasperi in the History of Europe*, „Journal of Modern Italian Studies” 2008, t. 13, z. 1, s. 91–92.

4 G. Pisicchio, *Alcide de Gasperi – Człowiek i Dzieło*, [w:] *Ojcowie współczesnej Europy. Materiały z konferencji*, Warszawa 1993, s. 43–44.

kulturowego odgrywało duchowieństwo⁵) bardzo wcześnie angażuje się w działalność o charakterze politycznym. Karierę rozpoczyna jako dziennikarz „La Vocce Cattolica” (później jako „Il Trentino”, a po wojnie „Il Trentino Nuovo”) oraz w organie prasowym chrześcijańskich robotników „Fede a Lavoro”, a podczas studiów w kosmopolitycznym i wielokulturowym Wiedniu wstępuje do Włoskiej Unii Katolicko-Akademickiej. W tym czasie klaryfikacji ulegają jego poglądy polityczne – odrzuca zdecydowanie rozszerzający wpływy marksistowski socjalizm jako zagrożenie dla wolności i godności człowieka⁶. Jeszcze przed rozpoczęciem I wojny światowej rozpoczyna karierę polityczną w sejmie austriackim jako przedstawiciel austriackiego stronnictwa chrześcijańsko-demokratycznego⁷. W 1919 r. wraz z księdzem Luigi Sturzo zakłada partię chrześcijańsko-demokratyczną, zwaną Popolarami. Po dojściu Mussoliniego do władzy, ze względu na zdecydowaną postawę antyfaszystowską, wycofuje się z życia politycznego, przebywając w Watykanie jako pracownik Biblioteki Watykańskiej. Do polityki powraca dopiero po zakończeniu II wojny światowej – 10 grudnia 1945 r. król Hubert II Sabaudzki powierza de Gasperiemu misję stworzenia rządu.

CHRZEŚCIJAŃSTWO POPRZEZ KONKRETNE CZYNY: POWOJENNY PRAGMATYZM

Wraz ze stworzeniem rządu de Gasperi otrzymuje misję rekonstrukcji politycznej, społecznej oraz ekonomicznej zniszczonych wojną Włoch, z ambicjami odzyskania wiarygodności na arenie międzynarodowej. W tym czasie papież Pius XII apeluje do intelektualistów, działaczy społecznych oraz politycznych o uczestnictwo w odbudowie państwa – na drodze pragmatyzmu. Oznacza to, że wartości duchowe, kapitał kulturowy związany z wiarą chrześcijańską wraz z przekonaniem o podłożu doktrynalnym włączone powinny zostać w polityczne decyzje i konkretne działania – konieczne jest odejście

5 J. Łukaszewski, *Cel: Europa. Dziesięć esejów o budowniczych jedności europejskiej*, Wydawnictwo Noir Sur Blanc, Warszawa 2002, s. 199.

6 *Ibidem*, s. 200.

7 G. Audiso, A. Chiara, *Twórcy...*, s. 145–150.

od czystej, doktrynalnej formy chrześcijaństwa, a rozważanie jedynie konkretnych problemów. Teoria i praktyka muszą się uzupełniać, tak by wymiar duchowy i polityczny tworzyły nierozdzielalną całość⁸. Taką perspektywę polityczną przyjął sam de Gasperi, twierdząc, że chrześcijaństwo materializuje się „poprzez konkretną walkę o rządy prawa i czyny społeczne”⁹. Realizm wyznacza twarde ramy myśli de Gasperiego – w 1946 r. stwierdził jednoznacznie, że przyszłość Włoch będzie bardziej bezpieczna i efektywna do takiego stopnia, do jakiego Włosi będą w stanie „oprzeć się pokusom politycznych mitów”¹⁰. De Gasperi zdawał sobie sprawę, że jedyną siłą będącą w stanie zregenerować naród włoski po przeżyciach wojennych leży w solidarności oraz tradycji – siłą chrześcijańskiej demokracji miało być to, że zrzeszała nie tylko katolików, ale także liberałów czy socjaldemokratów. Tym samym pragmatyzm polityczny de Gasperiego opierał się na dwóch filarach – transfiguracji wiary chrześcijańskiej oraz reinterpretacji tradycji *Risorgimento*. Innymi słowy, włączenia chrześcijańskiego ducha w tradycyjne dla włoskiej historii idee liberalizmu, socjalistycznego humanizmu oraz Mazzinizmu¹¹.

LOJALNY DEMOKRATA

Dla de Gasperi wiara w demokratyczną metodę oraz powiązana z tym wiara w parlamentaryzm stanowiła podstawą kategorię myślenia o państwie: „ [j]eśli jest coś, czemu poza moją wiarą religijną jestem całkowicie oddany to jest to demokracja”¹². Jak zauważano wcześniej, silna postawa antyfaszystowska była charakterystyczna dla postawy de Gasperiego. Jednakże po przejęciu władzy przez

8 G. Venneri, P. O. Ferrara, *Alcide de Gasperi and Antonio Messineo: A Spiritual Idea of Politics and a Pragmatic Idea of Religion?*, „Religion, State and Society” 2009, t. 37, z. 1–2, s. 115–116.

9 A. de Gasperi, *La Tendenza all'Unita 'e'Una Delle Costanti Della Storia* [cyt. za:] G. Venneri, P. O. Ferrara, *Alcide...*, s. 122.

10 A. de Gasperi, *Speech to the Consulta Nazionale on 21st January 1946* [cyt. za:] P. Acanfora, *Myths and the Political Use of Religion in Christian Democratic Culture*, „Journal of Modern Italian Studies” 2007, t. 12, z. 3, s. 308.

11 P. Acanfora, *Myths...*, s. 316–317.

12 A. de Gasperi, *Discorsi Politici* [cyt. za:] G. Venneri, P. O. Ferrara, *Alcide...*, s. 122.

Mussolinego w 1922 r. Popolarzy weszli pierwotnie w skład rządu. De Gasperi zgodnie z dyscypliną partyjną głosuje za koalicją, mając nadzieję na narodowe pojednanie – „Popolarzy współpracują z nowym rządem w nadziei i z zamysłem, że instytucja parlamentu (...) utrzyma się i umocni w roli strażnika wolności obywateli i wielkości Włoch”, szybko jednak przechodzi do demaskacji rządów faszystowskich rok później twierdząc, że „obecny reżim to nieszczęście”¹³. Jeszcze dobitniej stwierdza na ostatnim zjeździe Popolarów, że teoretyczne i praktyczne zasady faszyzmu stoją w absolutnej sprzeczności z chrześcijańską koncepcją państwa, a „przepaść istnieje nie tyle między faszyzmem, a liberalizmem, ile między faszyzmem a podstawowymi zasadami nowoczesnej organizacji politycznej”¹⁴. Lekarstwem na wynaturzenia systemu politycznego – faszyzmem, ale też w związku z powojenną obawą przed komunizmem – powinna być bezwarunkowa akceptacja demokracji. Obrona systemu politycznego może się wywodzić wyłącznie z demokratyczno-prawnych środków. Początkowym zadaniem politycznym jest zatem umocnienie struktur politycznych na poziomie narodowym. W perspektywie długofalowej jest to jednak niewystarczające. Demokracja jako forma polityczna, wraz z promowaniem społecznej sprawiedliwości czy działaniami na rzecz pokoju, powinny być delegowane na poziom ponadnarodowy – „aby ugruntować prawdziwą demokrację, świat powinien zorganizować się w jeden system”¹⁵, twierdzi w 1947 r, dając explicite zaczątek przeobrażeniom w stronę koncepcji ponadnarodowej organizacji systemu politycznego.

IDEA ZJEDNOCZONEJ EUROPY

Zjednoczona Europa była dla de Gasperiego idea, której poświęcił ostatnie lata politycznego życia. Idealizował proces zjednoczenia, widząc w nim nie tylko hamulec dla przyszłych wojen czy potencjalny rozwój gospodarczo-techniczny powojennego kontynentu, ale także szansę na przywrócenie Europie właściwej jej roli oraz

13 G. Audiso, A. Chiara, *Twórcy...*, s. 162–163.

14 J. Łukaszewski, *Cel: Europa...*, s. 208.

15 G. Audiso, A. Chiara, *Twórcy...*, s. 199.

materializację potrzeby promowania pokoju i nadziei kolejnym pokoleniom Europejczyków¹⁶. Romantyzując idee Europy de Gasperi postrzega ją jako synergię „rozumu, sentymentu, wolności i sprawiedliwości”¹⁷. Proeuropejskość de Gasperiego jest silnie skorelowana z duchem chrześcijańskim, integracja europejska zaś funkcjonalnym osiągnięciem dwóch chrześcijańskich wartości – uniwersalizmu oraz solidarności. Uniwersalizm i solidarność wychodziły poza doświadczenie wyłącznie europejskie, stanowiąc jednocześnie punkt wyjścia dla debaty o europejskości – „ [p]rzypisywanie chrześcijaństwa wyłącznie do europejskiego doświadczenia oznaczałoby nakładanie na nie ograniczeń. Jednocześnie, jak moglibyśmy tworzyć europejską konstrukcję bez wzięcia pod uwagę chrześcijańskiego pierwiastka, jak moglibyśmy ignorować lekcje braterstwa, jedności czy wartości społecznej, które z niego płyną?”¹⁸. Koncepcja zjednoczonej Europy dla de Gasperiego jako wizja polityczna, oparta jest na przekonaniu, że twardym rdzeniem Europy jest jej wspólne dziedzictwo intelektualno-duchowe. Punkt wyjścia dla de Gasperiego stanowiło chrześcijaństwo, stojące u źródeł cywilizacji europejskiej i uwydatniające odpowiedzialność i braterstwo osoby ludzkiej. Dla zjednoczonej Europy, według de Gasperiego powinno się dążyć nie tyle z przyczyn materialnych, co ze względu na wartości duchowe – Europa to „siła uczucia, idea zdolna pobudzać świadomość i wolę”.

Ostatnie lata życia de Gasperi poświęcił utrwalaniu romantycznej idei Europy jako wspólnoty wartości chrześcijańskich. Stał się rzecznikiem jak najtrwalszej integracji i zjednoczenia, kładąc nacisk na potrzebę politycznej determinacji ku osiągnięciu jedności europejskiej. Ekonomiczna współpraca, uważa, stanowi kompromis między dążeniem do niezależności każdego z członków, które to dążenie uważa za naturalne oraz jednoczesne pokonywanie politycznych ambicji. W tym kontekście kluczowa jest dla niego polityczna aspiracja jedności: „ [m]usimy przede wszystkim zdawać sobie sprawę, że kluczowe jest zbudowanie zjednoczonej Europy, by zwiększyć

16 G. Picicchio, *Alcide de Gasperi...*, s. 46–47.

17 A. de Gasperi, *La Tendenza...* [cyt. za:] G. Venneri, P. O. Ferrara, *Alcide de Gasperi...*, s. 124.

18 *Ibidem*.

bezpieczeństwo, rozwój i sprawiedliwość społeczną”¹⁹. Tuż przed śmiercią mówi, ogłaszając tym samym swój polityczny testament:

Obwieszczamy zjednoczoną Europę dla niej samej, a nie dla przeciwstawienia jej komukolwiek; pracujemy na rzecz jedności, nie podziału. Europa będzie istnieć i nie zginie nic z tego, co tworzyło chwałę i szczęście każdego z narodów (...). Skoro tylko ludzkość poczuje się zjednoczona sercem i uwolniona od nieznośnych barier, będzie mogła rychlej ziścić swoje marzenie o uczciwym dobrobycie i swoją ciągle zwodną nadzieję na wypełniony pracą czas pokoju²⁰.

ŹRÓDŁA FEDERALIZMU SPINELLIEGO

Początki myślenia politycznego de Gasperiego, owocujące silnym akcentowaniem konieczności zjednoczenia Europy, sięgają historycznie młodości w wielokulturowej monarchii habsburskiej, doświadczenia dwóch wojen światowych, a także politycznej walki z antydemokratycznymi ustrojami dwudziestolecia międzywojennego. Odmienne środowisko intelektualno-polityczne kształtowało postawy Spinelliiego. Urodzony w rodzinie o socjalistycznych poglądach, polityczne zaangażowanie rozpoczyna najpierw jako marklista, następnie zbliżając się w stronę działaczy komunistycznych. Szczególnie w okresie rozkwitu rządów faszystowskich we Włoszech komunizm wydawał się Spinelliemu jedynym źródłem wyraźnej politycznej opozycji²¹. Działalność komunistyczna doprowadziła ostatecznie do aresztowania Spinelliiego w 1927 r. Przebywając w więzieniu przechodzi kryzys wiary w komunizm jako ideę, wskutek działalności reżimu faszystowskiego rozpowszechniającego informacje o politycznych czystkach w Związku Radzieckim²².

19 A. de Gasperi, *Political Organisation of Europe. Extracts from a speech at the Consultative Assembly of the Council of Europe in Strasbourg on 16 September 1952*, <http://www.epp-ed.eu/Activities/docs/cd-rom/degasperi-en.pdf> (dostęp: 24.07.2016).

20 G. Chiuso, A. Chiara, *Twórcy...*, s. 220.

21 J. Pinder, *Altiero Spinelli's European Federal Odyssey*, „The International Spectator” 2007, t. 42, z. 2, s. 571.

22 P. Podemski, *Włoscy ojcowie-założyciele Wspólnoty Europejskiej w kontekście transformacji Włoch od faszyzmu do demokracji (1941–1954)*, Warszawa 2012,

Okres więzienia to dla Spinelliego czas rozwijania politycznych idei oraz budowania kontaktów osobowych – Spinelli poznaje Ernesto Rossiego, antyfaszystowskiego działacza, ekonomistę. Obaj pozostają pod silnym wpływem politycznych idei Luigi Einaudiego, czołowego ekonomisty liberalnego, którego artykuły na temat Stanów Zjednoczonych Europy czytają wraz z literaturą rozkwitającego brytyjskiego federalizmu. Sam Spinelli komentował swoje oddanie „czystej, precyzyjnej myśli angielskich federalistów, w których pracach znalazł klucz do zrozumienia chaosu w jaki wkroczyła Europa”²³. Jego myślenie polityczne kształtowały także idee Lionela Robbinsa, łączące liberalną ekonomię z rządami prawa, wymagającymi federalnej legislatury, egzekutywy i władzy sądowej. Jednocześnie, za Robbinsem za przyczyny wojny uznawał nie kapitalizm, co przywiązanie do koncepcji absolutnej suwerenności przez państwa, która to suwerenność powinna zostać ograniczona przez federalną Europę²⁴.

FEDERALNA UTOPIA Z VENTOTENE

Lata w więzieniu umocniły wiarę Spinelliego w konieczność odbudowy Europy w duchu zintegrowanej i harmonijnej jedności. Rezultatem tego był powstały w 1941 r. Manifest z Ventotene²⁵, napisany wraz z Rossim, w którym jako rozwiązanie dla problemów Europy przedstawiana jest federacja, oparta na rządach prawa i demokracji. Analizując kryzys współczesnej cywilizacji, Spinelli i Rossi analizują kryzys koncepcji narodu, włączonej w ramy absolutnej suwerenności państwa:

Naród nie jest już postrzegany jako historyczny produkt koegzystencji ludzi, jako rezultat długotrwałego historycznego procesu [...] który postrzega Państwo jako najefektywniejszy środek organizacji kolektywnego życia [...]. Naród stał się raczej boską jednostką,

s. 17–18.

23 *Altiero Spinelli and the British Federalists*, J. Pinder (red.), Londyn 1999, s. 4.

24 *Ibidem*, s. 572.

25 A. Spinelli, E. Rossi, *The Ventotene Manifesto*, http://www.istitutospinelli.org/documenti/doc_download/25-the-ventotene-manifesto (dostęp: 24.07.2016).

organizmem, który może jedynie rozpatrywać swoją własną egzystencję, swój własny rozwój, bez najmniejszego względu na możliwe szkody, które tym samym świadczy innym.

Tym samym, absolutna suwerenność narodowych państw prowadziła do zwiększającej się siły pożądania dominacji nad innymi. Spinelli i Rossi w niepohamowanym wzroście suwerenności narodowych widzą przyczynę wzrostu totalitaryzmów, które zjednoczyły swoje siły w najbardziej spójny sposób, poprzez działania centralizacyjne. Państwa totalitarne przestają być stróżem wolności obywatelskich, wiążąc społeczeństwo więzami poddaństwa.

W części Manifestu zatytułowanej *Powojenne działania: Europejska jedność* autorzy radykalnie sprzeciwiają się restytucji starego europejskiego porządku równowagi sił, odbudowaniu instytucji państwowych zgodnie z logiką przedwojenną. Przeciwnie, rezultatem upadku systemów totalitarnych będzie odzyskane uczucie wolności, triumf wiary demokratycznej. Naiwnie jest jednak wierzyć w spontanicznie realizującą się demokrację – „ [Demokraci] są najlepszymi liderami jedynie w czasie normalnej administracji, gdy całe społeczeństwo jest przekonane o zasadności podstawowych instytucji i wierzy, że wszelkie poprawki powinny być ograniczone do spraw drugorzędnych. W czasach rewolucyjnych (...) procedury demokratyczne upadają”. Tym samym prowadzić to może do odtworzenia dawnych struktur. Lekarstwem na powojenną Europę „jest definitywnie zniesienie podziału Europy na narodowe, suwerenne państwa”, a w zamian stworzenie nie naiwnej politycznie organizacji, jaką była Liga Narodów, ale „racjonalnego porządku Stanów Zjednoczonych Europy, bazujących na republikańskiej konstytucji państw federacji”.

Do koncepcji Stanów Zjednoczonych Europy Spinelli powraca jeszcze w artykule *Stany Zjednoczone Europy a różne kierunki polityczne*, w którym echem rozbrzmiewa polityczny apel utworzenia federalnej władzy dla Europy, zdolnej powstrzymać narodowe egoizmy oraz w artykule *Polityka marksistowska i polityka federalna*, w którym wizję integrującej się Europy przedstawia dalece bardziej

realną dla rozwiązania problemów i emancypacji robotników²⁶. W tym czasie Spinelli wierzył, że doświadczenie wojenne państw narodowych prowadzić będzie do refleksji, a w rezultacie wyrzeczenia się chęci realizacji narodowych interesów i prowadzić będzie ku mglistemu pojęciu „wspólnego dobra”, opartego na dobrej woli, wspólnych ideałach i wzajemnej pomocy. Wierzył w te siły spajające narody, które pozwolą przewyciężyć nie tylko narodowe różnice kulturowo-polityczne, ale przede wszystkim ambicje polityczne powojennych przywódców Europy.

FEDERACJA POPRZEZ KONSTITUCJONALIZM VS. WSPÓLNOTA POPRZEZ FUNKCJONALIZM

Po powołaniu do życia Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali, sen o jednoczącej się Europie staje się rzeczywistością. Na gruncie polityki włoskiej, Spinelli rozpoczyna europejską karierę wraz z ewolucją poglądów de Gasperiego ku ideom federalistycznym, szczytem czego było zgłoszenie przez niego w 1951 r. na konferencji międzynarodowej wniosku o przygotowanie projektu powołania Europejskiej Wspólnoty Politycznej. Wówczas to Spinelli zostaje doradcą całego projektu²⁷. Mimo początkowego entuzjazmu zjednoczeniowego, na forum Wspólnot upadają projekty zarówno EWP, jak i powołania wspólnoty bezpieczeństwa.

W tym czasie Spinelli poznaje Jeana Monneta, z którym łączy go polityczny cel federacji Europy. Spinelli i Monnet reprezentują dwa podejścia do integracji europejskiej w duchu federalizmu. Spinelli, konstytucjonalista, zdawał sobie sprawę, że elity polityczne – rządy i parlamenty narodowe – nie będą przekonane do projektu federalnego, zatem docelową grupą są społeczeństwa. To społeczeństwa europejskie powinny mieć bezpośredni wkład w nakreślenie europejskiej federalnej konstytucji. Dokładnie odwrotne stanowisko reprezentował Monnet, funkcjonalista, dla którego federacja była możliwa do osiągnięcia jedynie poprzez podejście małych

26 P. Podemski, *Włoscy...*, s. 28–29.

27 *Ibidem*, s. 35.

kroków – w oparciu o rządy narodowe oraz poprzez wspólnoty sektorowe²⁸. Istotą funkcjonalizmu było przekonanie, że sukces w jednym sektorze rzutował będzie na ambicje przełożenia sukcesu w innych sektorach.

KU FEDERALIZMOWI PRAGMATYCZNEMU

Okres ostatniej ewolucji myślenia politycznego Spinelliego przypada na lata 70. oraz 80., kiedy to aktywnie działa na forum europejskim – najpierw jako komisarz, następnie jako członek Parlamentu Europejskiego. Zderzenie z rzeczywistym funkcjonowaniem instytucji prowadzi Spinelliego ku większemu pragmatyzmowi, nie umniejszając jednocześnie wierze w federalizm. Jest to najbardziej dojrzały okres myśli federalizmu europejskiego – skupiającego się na konkretnych rozwiązaniach polityczno-instytucjonalnych, nie zaś mrzonce samej idei wspólnoty. Jeszcze jako komisarz Spinelli wprowadza zasadnicze zmiany w funkcjonowanie instytucji, demonstrując, że nadrzędnym celem jest przebicie się przez polityczny bezwład – proponuje nowe rozwiązania instytucjonalne, zwiększające rolę Parlamentu, który ma być najbardziej widocznym przedstawicielem społeczeństwa europejskiego. Zasadniczą rolę dla siebie samego widzi w Parlamencie, gdzie w centrum agendy ustawia federalną Europę. Jednocześnie zdaje sobie sprawę z efektywności metody Monneta – Europy federalnej przez serię małych kroków – która doprowadziła do pierwszych bezpośrednich wyborów do Parlamentu²⁹. Tym samym nowa wizja federalizmu – ziszczona poprzez uchwalenie przez państwa członkowskie konstytucji europejskiej – budowana jest w oparciu o elity polityczne, poprzez zyskiwanie przychylności parlamentarzystów (tzw. Klub Krokodyli). Praca nad konstytucją dla Europy stanowi ostatnie polityczne zadanie Spinelliego, stanowić ma jego polityczny testament. Propozycja Spinelliego stanowiła wstęp do stworzenia silnej, demokratycznej i efektywnej Unii Europejskiej, która odziedziczyłaby praktyki i instytucje Wspólnot. Wzmocnieniu ulegały wszystkie instytucje

28 J. Pinder, *Altiero Spinelli's European...*, s. 575.

29 *Ibidem*, s. 581.

europejskie, szczególnie zaś Parlament, któremu rola legislacyjna przypadłaby w procedurze na równi z Radą. Współnotowieniu uległyby także kooperacja w dziedzinie bezpieczeństwa, obrony, polityki zagranicznej.

Upadek projektu konstytucyjnego, na rzecz Jednolitego Aktu Europejskiego, który jest wynikiem funkcjonalnego konsensusu między państwami członkowskimi, lansowanego przez nowego przewodniczącego Komisji – Jacques'a Delorsa, jest ostatecznym ciosem dla Spinelliiego. Spinelli umiera 23 marca 1986 r. w przekonaniu, że wszelkie wysiłki w Parlamencie oraz na forum międzynarodowym okazały się „mizerną małą myszką, co do której wielu podejrzewa, że jest niczym innym jak martwą myszą”³⁰. Podsumowując rozwój integracji europejskiej stwierdza: „[w]ielką zasługą Monneta jest to, że zbudował Europę, ale jego wielką odpowiedzialnością – że zbudował ją źle”³¹.

DZIEDZICTWO WŁOSKICH TWÓRCÓW ZJEDNOCZONEJ EUROPY

Zarówno de Gasperi, jak i Spinelli umierali w poczuciu niespełnienia wielkiego snu o jedności europejskiej, któremu poświęcili całe swoje życie polityczne. Obaj reprezentowali odrębne drogi do integracji, wyrastali na różnych podłożach politycznych, idee czerpali z różnych nurtów politycznych, odmienne były powody ich politycznego zaangażowania. Punktem wspólnym była idea zjednoczonej, pokojowo nastawionej, silnej i mówiącej jednym głosem Europy. Europy, która stanowi silny głos w debacie międzynarodowej, podnosi się z ekonomicznego i politycznego zubożenia powojennego. Dzisiejszy kształt strukturalny Unii Europejskiej, daleki jest od dziedzictwa intelektualnego dwóch wielkich włoskich mężów stanu. Niemniej jednak przekształcenie Wspólnot w Unię, nie byłoby możliwe bez uprzedniego włączenia w agendę europejską idei konstytucjonalizmu czy odtworzenia procesów federalistycznych. Synergia łącząca duchowy kapitał z polityczną instytucjonalizacją dała podwaliny

30 A. Spinelli, *Discorsi al Parlamento Europeo* [cyt. za:] J. Pinder, *Altiero Spinelli's European...*, s. 586.

31 P. Podemski, *Włoscy...*, s. 36.

pod dalszą integrację. William Riker argumentował, że federacje rodzą się jedynie z potrzeby, gdy istnieje powód do agregowania zasobów, przy czym najważniejszym powodem pozostają kwestie militarne. Dziś idee federalnej Europy wydają się mrzonką tak odległą i nikłą, jak na początku lat 50. Tym bardziej, w kontekście tendencji i dyskursów dezintegracyjnych, korzenie ideowe wspólnej Europy są dziś konieczne do odtwarzania oraz reinterpretowania, dając świadectwo wielkości europejskiego projektu.

BIBLIOGRAFIA

1. Acanfora P., *Myths and the Political Use of Religion in Christian Democratic Culture*, "Journal of Modern Italian Studies" 2007, t. 12, z. 3.
2. Audiso G., Chiara A., *Twórcy Zjednoczonej Europy*, Warszawa 2007.
3. de Gasperi A., *Political Organisation of Europe. Extracts from a speech at the Consultative Assembly of the Council of Europe in Strasbourg on 16 September 1952*, <http://www.epp-ed.eu/Activities/docs/cd-rom/degasperi-en.pdf> (dostęp: 24.07.2016).
4. Kłoczowski J., *Idea Europy – historia i kultura*, [w:] H. Machińska (red.), *Idea Europy*, Warszawa 2004.
5. Łukaszewski J., *Cel: Europa. Dziesięć esejów o budowniczych jedności europejskiej*, Wydawnictwo Noir Sur Blanc, Warszawa 2002.
6. *Altiero Spinelli and the British Federalists*, J. Pinder (red.), Londyn 1999.
7. Pinder J., *Altiero Spinelli's European Federal Odyssey*, "The International Spectator" 2007, t. 42, z. 2.
8. Pisicchio G., *Alcide de Gasperi – Człowiek i Dzieło*, [w:] *Ojcowie współczesnej Europy. Materiały z konferencji*, Warszawa 1993.
9. Podemski P., *Włoscy ojcowie-założyciele Wspólnoty Europejskiej w kontekście transformacji Włoch od faszyzmu do demokracji (1941–1954)*, Warszawa 2012.
10. Spinelli A., Rossi E., *The Ventotene Manifesto*, http://www.istituto-spinelli.org/documenti/doc_download/25-the-ventotene-manifesto (dostęp: 24.07.2016).

11. Venneri G., Ferrara P. O., *Alcide de Gasperi and Antonio Messineo: A Spiritual Idea of Politics and a Pragmatic Idea of Religion?*, „Religion, State and Society” 2009, t. 37, z. 1–2.
12. Venneri G., *Man of Faith and Political Commitment: Alcide de Gasperi in the History of Europe*, „Journal of Modern Italian Studies” 2008, t. 13, z. 1.

Magdalena Kania – absolwentka stosunków międzynarodowych w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Obecnie doktorantka w Zakładzie Bezpieczeństwa Narodowego UJ oraz studentka prawa na Wydziale Prawa i Administracji UJ. W ramach programu wymiany międzynarodowej, studiowała również na Uniwersytecie Kopenhaskim.